بررسی ویژگی‌های بهداشتی و زیست محیطی شهر سالم در آموزه‌های دینی

حسین علی یوسفی[1]، مهری شیرانی[2]

چکیده

شهر نماد فرهنگ اجتماعی، مهم‌ترین مصرف کننده منابع طبیعی و تولیدکننده بیشترین حجم آلودگی و پسماندهایی است که بر زندگی انسان، طبیعت و همچنین ساختار شهرها اثر می‌گذارد. شهر سالم محیطی با شرایط مطلوب اجتماعی، فیزیکی و زیست محیطی در حال توسعه با بهبود مستمر و خلاق است که منابع عمومی و امکانات لازم برای حمایت متقابل و همکاری بین‌بخشی در انجام وظایف زندگی و توسعه حداکثری و استفاده بهینه توانایی‌ها را برای انسان فراهم می‌کند. بر اساس توجه به کرامت انسان، پاکیزگی و بهداشت محیط، امنیت و ایمنی، حفظ ارتباط با گذشته، زیبایی و تذکر معنویت، جلوگیری از آلودگی‌ها، سوانح و حوادث شکل می‌گیرد. هدف از مطالعه حاضر، بررسی ویژگی‌های بهداشتی و زیست محیطی شهر سالم در آموزه‌های دینی بود. مطالعه توصیفی- اسنادی حاضر از طریق بررسی مستقیم موضوع و برداشت از متن و تفاسیر قرآن، کتاب‌های حدیثی و نرم‌افزارهای مرتبط با آموزه‌های دینی فیش‌برداری و جمع‌بندی شد. خداوند به شهر سلامت و عافیت دعوت می‌کند. شهری پاکیزه و خوش است و خدایی آمرزنده. خداوند پاک است و پاکیزگی را دوست دارد، بنابراین پاک و تمیز باشید؛ چرا که به جز پاکیزگان کسی به بهشت نمی‌رود. خداوند آلوده کنندگان را دوست ندارد. بهترین محل برای سکونت جایی است که دارای هوای تمیز، آب گوارا و زمین نرم باشد. برای مردم سبا وجود باغ‌هایی در سمت چپ و راست محل سکونتشان را نشانه‌ای قرار دادیم تا از نعمت‌های خدا لذت ببرید و سپاسگزار او باشید. شما را به سوی بهسازی محیط فرا می‌خواند. محیط داخلی و بیرون خانه را تمیز کنید. خاکروبه و پساب را در معابر و رودخانه نریزید. برداشتن هر چیز آزار دهنده و زاید از راه مردم کار نیک و صدقه است. اسلام بر اهمیت فراهم آوردن فضای پاک و سالم برای زندگی و فعالیت انسان و مراقبت از پاکیزگی محیط شامل تمام جنبه‌های زندگی شهری تأکید دارد. رعایت بهداشت وظیفه دینی است و خداوند به پاکی و پرهیز از هر گونه آلودگی فرمان داده و پاداش آن را می‌دهد. آموزه‌های دینی، قوانین طبیعی و اصول بهداشتی و اجتماعی آن عواملی هستند که به عنوان یک دین متمدن در شکل‌دهی و برنامه‌ریزی شهری و افزایش فضای سبز مطابق با حفاظت محیط زیست و ارتقای بهداشت نقش مؤثری ایفا می‌کند.

واژه‌های کلیدی: بهداشت محیط، محیط زیست، شهر سالم، آموزه‌های دینی

نوع مقاله: *مروری*

دریافت مقاله: ۹۰/۱۱/۱۱ *پذیرش مقاله: ۹۱/۳/۱۴*

مقدمه

شهرها با مساحتی در حدود دو درصد سطح زمین، نماد فرهنگ اجتماعی، مهم‌ترین مصرف کننده منابع طبیعی و همچنین تولید کننده بیشترین حجم پسماند و آلودگی‌ها هستند. شهرهای صنعتی در اثر تمرکز جمعیت و افزایش استفاده از انواع فرآورده‌های شیمیایی و ماشینی دچار پدیده‌هایی چون آلودگی هوا، مسکن، حمل و نقل، بحران‌های اقتصادی و اجتماعی گردیده و بر خلاف شهرهای پایدار گذشته از آرامش و تعادل اکولوژیک برخوردار نیستند و ارتباط انسان و محیط زیست به شدت تهدید می‌شود. آلودگی‌های

۱- مربی، عضو هیأت علمی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسؤول)
Email: yousefi@hlth.mui.ac.ir

۲- مدرس، گروه معارف، دانشگاه جامع علمی کاربردی اصفهان، اصفهان، ایران

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

www.mui.ac.ir

محیط شهری با داشتن حدود سه چهارم تمام آلودگی‌های محیط زیست و با انهدام طبیعت، اثرات منفی زیادی بر زندگی انسان و حتی ساختار شهرها گذاشته است (۲، ۱).

شهر سالم محیطی با شرایط مطلوب اجتماعی، فیزیکی و زیست محیطی در حال توسعه با بهبود مستمر و خلاق است که منابع عمومی و امکانات لازم برای حمایت متقابل و همکاری بین‌بخشی در انجام وظایف زندگی و توسعه حداکثری و استفاده بهینه از توانایی‌ها را برای انسان فراهم می‌کند. شهرهای سالم امکانات پرورش انسان‌های سالم و مولدی را به وجود می‌آورد که می‌توانند شهرهای سالم را توسعه و بهداشت و سلامتی را ارتقا دهند و بستری برای توسعه روابط، تعاملات انسانی و بهبود وضعیت زیست محیطی شهر فراهم نمایند (۴، ۳).

طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی، بهداشت محیط کنترل عواملی از محیط زندگی است که به نحوی در رفاه و سلامت بدنی، روانی و اجتماعی انسان تأثیر دارند یا خواهند داشت. فعالیت‌ها، محصولات و خدمات شهری مانند استفاده از منابع طبیعی، مصرف انرژی و آب، تولید ضایعات و دفع پساب می‌تواند بر محیط زیست تأثیر بگذارد (۶، ۵).

شهرها برای استمرار حیات خود علاوه بر موقعیت مناسب و شرایط مساعد طبیعی، به پویایی اقتصادی، اجتماعی و ارتباط فرهنگی نیاز دارند. جهان‌بینی و فرهنگ جامعه در زمینه‌های مختلف فردی و اجتماعی به ویژه در حوزه فرهنگی و مشارکت عمومی در شکل دادن به محیط در حال تغییر و تحول زندگی و شکل‌گیری شهر نقش بسیار مهمی دارد. بدون توجه به مسایل عقیدتی و فرهنگی نمی‌توان به بررسی یک منطقه، روستا، شهر یا کشور پرداخت؛ چرا که شکل، فضا و عملکرد شهرها با مبانی فرهنگی جامعه تناسب و ارتباط متقابل دارد (۷، ۲).

توسعه شهری در زمان ساسانی قبل از خسرو در ساختمان مدارس، زیبا ساختن شهرها، ایجاد قنات و انتقال آب انجام می‌شد. خوزستان و سیستان در برخورداری از نواحی حاصل‌خیز و شهرسازی دارای مقام اول بودند. در دوران اسلامی به ویژه از قرن سوم تا پنجم هجری (سال ۸۰۰ تا ۱۱۰۰ میلادی) که زمینه عمران و درخشندگی تلفیق یافته از تمدن اسلامی ایرانی در کشور پدیدار گشت، شهرسازی همپای توسعه راه‌ها و مراودات اقتصادی و ارتباطی نیز گسترش یافت؛ در حالی که از تمدن (به سبک پیشرفته ایران) در بسیاری از نقاط دنیای غرب خبری نبود (۹-۷). در قرن ۱۲ میلادی، ۵۰۰۰ حمام در مرکز حکومت اسلامی وجود داشت و از چراغ‌های نفتی برای روشنایی شهرها استفاده می‌شد. همزمان در غرب چنین برنامه‌ای تدوین نشده بود، اما بسیاری از این طرح‌ها در ایجاد یا توسعه شهرهای غربی تأثیر زیادی گذاشت. با این وجود به قول شهید مطهری: "اگر چه اسلام قوانین جامعی در بهداشت وضع نمود و غربی‌ها در این زمینه نقص داشتند، ولی آن‌ها وقتی به حقایقی دست یافتند آن را فهمیدند و پیروی کردند و به نتایج نیکویی رسیدند، اما ما به دلیل بی‌توجهی و تاراجگری از آن محروم ماندیم" (۱۲-۱۰).

در این مقاله به برخی ویژگی‌های بهداشت محیطی شهر سالم در آموزه‌های دینی پرداخته شد.

روش‌ها

مطالعه توصیفی- اسنادی حاضر با استفاده از فیش‌برداری از منابع در دسترس شامل بررسی مستقیم موضوع و برداشت از تفاسیر قرآن، احادیث و کتاب‌های معتبر موجود و جمع‌بندی بر اساس جنبه‌های بهداشت محیط شهری صورت گرفت. با اعتراف به این که هدف، انطباق با دانش بشری و استخراج علوم نبوده است، بلکه بهره‌برداری از آیات قرآن و احادیث معصومین برای ارایه نکات تازه می‌باشد.

بسیاری از وظایف دینی از جمله رعایت پاکیزگی و بهداشت فردی و محیطی، مانند تطهیر و پاکیزه کردن روح از شرک، روان از پلیدی، مال از حق دیگران، جسم از آلودگی‌ها و اخلاق از ناشایستی‌ها و رعایت ادب، عدالت، میانه‌روی در زندگی و عبادت‌های پسندیده بخشی از اخلاق اسلامی و دارای آداب هستند. با توجه به تغییر روش زندگی، بازخوانی و یادآوری آموزه‌های دینی همیشه مفید است و می‌تواند منجر به واکنش عاطفی مطلوبی در فرهنگ بهداش شهری شود (۱۳).

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

یافته‌ها

یافته‌های مربوط به ویژگی‌های بهداشت محیطی شهر سالم شامل بهداشت هوا، آب آشامیدنی، پساب شهری، پسماندها، اماکن عمومی و کنترل آلودگی‌های محیط زیست به طور مجزا با توجه به آیات و روایات تشریح می‌شود.

محیط زیست شهری

با گسترش شهرها مواردی مانند آلودگی صدا، پرتوها و نور مصنوعی بر آلاینده‌های هوا، خاک و آب افزوده شده و سلامتی و زندگی همه موجودات به ویژه انسان را تهدید می‌کند. آموزه‌های دینی می‌تواند در افزایش آگاهی و توجه شهروندان به محیط زیست و همچنین به عنوان ابزاری آموزشی در مدیریت محیط زیست شهری سودمند باشد (۱۴، ۲).

و خداوند به شهر سلامت و عافیت (انعام/ ۱۲۷) دعوت می‌کند (۱۵) و چنین نبود که پروردگار آبادی‌هایی را نابود کند که اهلش درصدد اصلاح بوده باشند (هود/ ۱۱۷). اصلاح کردن آلودگی‌ها از نیکی است و پیامبر (ص) می‌فرمایند: نیکی به مردم و مهربانی با خویشان عمرها را دراز و شهرها را آباد می‌کند (۱۶).

حضرت علی (ع) می‌فرمایند: باید اهتمام تو بر عمران و آبادانی زمین بیشتر از اهتمام تو بر گرفتن مالیات باشد؛ چرا که درامد جز به وسیله عمران و آبادانی به دست نمی‌آید و کسی که بدون عمران و آباد کردن زمین مالیات بخواهد شهرها را به خرابی و بندگان خدا را به هلاکت می‌کشاند و (حکومت) جز مدت کوتاهی پایدار نمی‌ماند (۱۷) و در جایی دیگر می‌فرمایند: درباره بندگان خدا و آبادی‌های او تقوا پیشه کنید؛ چرا که شما حتی در مورد سرزمین‌ها و حیوانات نیز مسؤولیت دارید (۱۸).

محبت به عناصر محیط زیست را باید از پیامبر اسلام (ص) الگوی انسان کامل و اخلاق پسندیده فراگرفت. حضرت علی (ع) می‌فرمایند: پیامبر خدا (ص) از ریختن سم حتی در سرزمین مشرکان نهی می‌کردند (۱۹).

به قول پرفسور شیمل: محمد (ص) به راستی بهترین مثال و سرمشق برای هر مسلمان معتقدی است تا در همه رفتار و عادات از او تقلید کند (۲۰) و به قول دکتر آرمسترانگ: زندگی محمد (ص) به ما نشان می‌دهد که می‌توانیم دنیایی بسازیم که بشریت به راحتی و به دور از ظلم و نابرابری در آن زندگی کند (۲۱).

بهداشت شهری

راه‌های اصلی مخاطرات بهداشت محیط شهری آب، هوا و غذا هستند و عواملی مانند وضعیت محیط زندگی مردم، نحوه دفع فاضلاب و زباله و کیفیت خاک در این زمینه نقش مؤثری دارند (۲۲).

در شرح وضع نامطلوب بهداشتی مردم پیش از اسلام، حضرت علی (ع) می‌فرمایند: خداوند پیامبر اسلام (ص) را هشدار دهنده جهانیان مبعوث فرمود تا امین و پاسدار وحی الهی باشد، در آن گاه که شما ملت عرب بدترین دین را داشتید، در بدترین خانه‌ها زندگی می‌کردید، میان غارها، سنگ‌های‌خشن و مارهای سمی خطرناک به سر می‌بردید، آب‌های آلوده می‌نوشیدید، غذاهای ناگوار می‌خوردید، خون یکدیگر را می‌ریختید (۱۷).

خداوند به شهر سلامت و عافیت دعوت می‌کند (انعام/ ۱۲۷ و یونس/ ۲۵). شهری پاکیزه و خوش است و خدایی آمرزنده (سبا/ ۱۵). حضرت علی (ع) می‌فرمایند: در شهرهای بزرگ سکونت کن؛ زیرا مرکز اجتماع مسلمانان است و از جاهایی دوری کن که مردم آن از یاد خدا غافلند و به یکدیگر ستم می‌کنند و در اطاعت خدا به هم کمک نمی‌کنند (۱۷).

در فرهنگ اسلام، بهداشت و تندرستی ارزش اجتماعی و علاوه بر جنبه‌های جسمی، روانی و اجتماعی، بعد معنوی عبادت و جلب رضای خدا را نیز دربردارد و از ویژگی‌های انسان مؤمن است. خداوند به وسیله قرآن کسانی را که به دنبال رضای الهی هستند، به راه‌های سلامتی هدایت می‌کند و آنان را با خواست خود از تاریکی‌ها به روشنایی و راه راست هدایت می‌کند (مائده/ ۱۶). پاکیزگی و نظافت نقش اساسی در سلامتی دارد و باید در تمام جنبه‌های زندگی رعایت شود و انسان مؤمن موظف به حفظ سلامتی است (۲۳). خداوند پاکیزگان را دوست دارد (بقره/ ۲۲۲). پیامبر اسلام (ص) می‌فرمایند: خداوند اسلام را بر پاکیزگی بنیان نهاده است.

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

اسلام پاکیزه است، شما نیز پاکیزه باشید که به جز افراد پاکیزه کسی به بهشت نمی‌رود (۱۶).

در دوران اسلامی، دستگاهی نظارتی حسبه در بیشتر سرزمین‌های بزرگ اسلامی مانند ایران، مصر، عثمانی، اندلس و هندوستان تأسیس گردید. این دستگاه وظایفی از جمله نظارت بر بازارها و مشاغل، نظارت بر اخلاق عمومی جامعه، نظارت بر اجرای عبادات مردم، نظارت بر قیمت‌ها و ترازوها، نظارت بر راه‌ها و ساختمان‌ها، مقررات بهداشت عمومی شامل حمام، کشتارگاه، قصابی، کاروان‌سرا، فروش آب و شیر و ساخت و فروش دارو را بر عهده داشت (۱۱، ۹، ۵).

بهداشت هوا

خداوند بادها را نویدبخش نزول باران و عامل رساندن آن به سرزمین‌های دور و بیابان‌ها، پراکنده کننده تخم گیاهان گوناگون در سطح زمین و باروری درختان، دفع آفت و تصفیه هوا (اعراف/ ۵۷، حجر/ ۲۲ و فرقان/ ۸۴) آفریده است (۱۵).

پیامبر (ص) می‌فرمایند: هوا از نعمت‌های بزرگ خداست، اگر حرکت هوا نباشد همه چیز فاسد می‌شود و انسان نمی‌تواند زنده بماند. امام صادق (ع) فرمودند: مصالح و منافعی در نسیم و حرکت هواست که سبب حفظ حیات و آسایش زندگی انسان می‌گردد. امام رضا (ع) می‌فرمایند: توانایی جسمی افراد تابع مزاج‌های بدن‌ها و مزاج تابع هوا و بر حسب آن تغییر می‌کند (۱۸).

هوای پاکیزه و فضای سبز شهری از شرایط مناسب برای محل سکونت انسان می‌باشد. امام صادق (ع) می‌فرمایند: انتخاب مسکن در جایی جز با وجود سه شرط هوای پاکیزه، آب گوارای فراوان و زمین نرم مطلوب نیست (۱۶).

آلودگی هوا و اثرات آن بر سلامت یکی از مشکلات عمده بهداشت محیط در کشورهای جهان است. این نه تنها در هوای شهرها، بلکه در مناطق روستایی نیز نگرانی‌های بی‌شماری به وجود آورده است؛ چرا که آلاینده‌های هوا در آب، خاک و گیاهان ذخیره می‌شوند. علاوه بر آن، بالاترین میزان مواجهه با آلودگی هوا در محیط‌های بسته و در کشورهای در حال توسعه به وقوع می‌پیوندد (۲۲). پیامبر خدا (ص) فرمودند: غبار را در هوا به حرکت در نیاورید (گرد و غبار بر پا نکنید)؛ زیرا باعث تنگی نفس می‌شود (۲۴).

فضاهای سبز شهری

سکونت در محیط سرسبز و برخوردار از آب در تشبیه بهشت می‌تواند تشویق به توسعه فضای سبز شهری باشد. بوستان‌های سرسبز و زیبایی که نهرهایی در زیر درختان پرمیوه آن جریان دارد و به تازگی و زیبایی آن می‌افزاید و نسیمی که جان را نوازش می‌دهد و دل‌ها را شاد می‌سازد و انسان را به آسایش و آرامش جاویدان (بقره/ ۲۵ و آل عمران/ ۱۵، ۱۳۶، ۱۹۵ و ۱۹۸) فرامی‌خواند. باغ‌های پوشیده از درخت و بوستان‌های سرسبز با میوه‌های فراوان و گوناگون، همچنین چشمه و نهرها (۱۳۳ و ۱۳۴ و نبأ/ آیات ۱۴ تا ۱۶ و عبس/ آیات ۱۵تا ۲۰)، بخش مهمی از خوراک و مواد غذایی انسان را تأمین می‌کند. علاوه بر این، فضاهای سبز به عنوان عامل بهجت‌انگیز (نمل/ ۶۰) در آرامش و شادی نقش دارند. انسان نیز باید از طریق تلاش و کوشش برای آبادانی زمین (هود/ ۶۱) و بهره‌برداری درست (سبا/ ۱۵ و یس/ ۳۴ و ۳۵) سپاسگزار خداوند باشد (۲۵، ۱۵).

اگر چه توجه به نقش مهم گیاهان، علاوه بر ایجاد فضایی زیبا و روح‌انگیز، در پاکیزگی هوا سبب شده تا اقداماتی برای حفظ و ایجاد فضاهای سبز انجام شود، اما افزایش آلودگی هوا گیاهان و فضاهای سبز را نیز تهدید می‌کند. بنابراین همراه با افزایش آگاهی و توسعه فضاهای سبز، جلوگیری از تخریب بیش از پیش جنگل‌ها و منابع طبیعی به تلاش همگانی نیاز دارد (۲۵، ۲).

منابع و بهداشت آب آشامیدنی

آب سالم از نیازهای اساسی و تأمین حداقل بهداشت یک شهر سالم است. حفظ و استفاده بهینه از آن نیز از وظیفه همه افراد جامعه است. منابع آب شامل آب‌های سطحی مثل رودخانه، نهرها، آب‌های زیرزمینی شامل چشمه، چاه و قنات است (۲۶، ۳). آب در قرآن به عنوان مایه حیات هر موجود زنده، ایجاد کننده باغ‌ها، نعمت الهی، پاکیزه کننده و سبب تفریح آمده است. خداوند همه موجودات را از آب خلق کرد و

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

هر چیز زنده را از آب قرار دادیم (انبیاء/ ۳۰). ما از فرازتان آبی به اندازه معین فرو فرستادیم، آن گاه به آن آب باغ‌هایی از خرما و تاکستان پدید آوردیم (مؤمنون/ ۱۹ و ۱۸) و کشتی را رام شما نمود تا به فرمان او در دریا به حرکت درآید و برای شما نهرها را مسخر نمود (ابراهیم/ ۳۲) و او بادها را مژده دهنده رحمتش (باران) فرستاد و از آسمان آبی پاکیزه کننده (فرقان/ ۴۸) فرو فرستادیم (۱۵، ۱۴).

آب نخستین آفریده خداوند در جهان مادی است و دیگر مخلوقات از آن آفریده شده‌اند (۲۷). آب از جمله پاک کننده‌ها (مطهرات) است و برای داشتن این قابلیت باید جاری یا دارای حجم مشخص (کر و جاری) باشد (۲۸) و خداوند آبی از فرازتان فرو می‌فرستد که شما را به آن پاکیزه و پلیدی (وسوسه) شیطان را از شما بزداید (انفال/ ۱۱و مائده/ ۶).

کاربرد آب در فضاهای سبز شهری می‌تواند باعث شادابی شود. این در معماری ایرانی به خوبی استفاده شده و جلوه‌های زیبایی با خلق آب‌نماها در ساختمان‌ها و مناظر شهری به وجود آورده است (۷). علی (ع) می‌فرمایند: نگاه به سبزه و آب جاری و روی خوب سبب جلای چشم است (۱۶).

آب آشامیدنی

آب شرب مصرفی برای مردم باید کافی و از نظر بهداشتی مناسب باشد. میزان متوسط مصرف آب برای آشامیدن هر فرد ۱ تا ۲ لیتر در روز است و باید مطبوع، زلال، بی‌رنگ و بو، بدون آلودگی میکروبی و شیمیایی و سمی، همچنین میزان مواد معدنی و آلی محلول در آن کمتر از حد مجاز باشد (۳۰-۲۸).

آب دو دریا یکسان نیست این یکی شیرین و نوشیدنش گوارا و آن یکی شور و تلخ است (فاطر/ ۱۲). آیا به آبی که می‌نوشید توجه کرده‌اید؟ آیا شما آن را از ابر بارانزا فرو آوردید یا ما فرو فرستاده‌ایم؟ اگر بخواهیم آن را شور و تلخ می‌گردانیم، پس چرا سپاس نمی‌گذارید؟ (واقعه/ آیات ۶۸ تا۷۰). پیامبر (ص) در مورد آب آشامیدنی می‌فرمایند: سرور همه نوشیدنی‌ها در دنیا و آخرت آب است. امیرالمؤمنین علی (ع) فرمودند: آب گرامی‌ترین نوشیدنی‌های دنیا و آخرت است (۲۴). در موردکیفیت آب چنین آمده است: در بهشت نهرهایی جاری از آب زلال، بی‌رنگ و بو است (محمد/ ۱۵). نوشیدن آب دارای آدابی مانند استفاده از ظروف پاکیزه و نگهداری آب در ظرف دربسته می‌باشد (۲۴، ۲۳).

مدیریت منابع آب و الگوی مصرف

میزان مصرف سرانه آب در اجتماعات مختلف متفاوت است و با فرهنگ و ارتقای سطح بهداشت جوامع ارتباط مستقیم دارد. هر چه سطح فرهنگ و بهداشت بالاتر باشد، نیاز به آب و مصرف آن نیز افزایش می‌یابد (۳۰، ۲۶). در فرهنگ اسلام به مدیریت منابع آب و مصرف درست و پرهیز از اسراف اشاره شده است. خداوند از آسمان آبی نازل کرد که در هر رودخانه به اندازه ظرفیتش جاری شد (رعد/ ۱۷) و به موسی وحی کردیم، آن گاه که قومش آب طلبیدند که عصای خود را بر آن سنگ بزن، پس از آن سنگ دوازده چشمه جوشید و هر گروه سهم آب خود را به خوبی دانستند (اعراف/ ۱۶۰ و بقره/ ۶۰). در ارایه الگوی مصرف، پیامبر (ص) می‌فرمایند: در وضو گرفتن اسراف مکن، حتی اگر کنار نهر آب باشی. آب لازم برای وضو یک مد (۷۵۰ گرم) و برای غسل یک صاع (حدود سه کیلوگرم) است. در آینده گروه‌هایی از امت من خواهند آمد که این مقدار از آب را اندک می‌شمارند، آنان بر خلاف سنت من عمل می‌کنند (۲۹، ۲۷). امام صادق (ع) فرمودند: خداوند فرشته‌ای دارد که اسراف در وضو را همانند دیگر گناهان می‌نویسد. امام صادق (ع) فرموده‌اند: برای وضو گرفتن به آب فراوان نیاز نیست و نباید در آب وضو اسراف شود (۲۴، ۲۳، ۱۹).

جلوگیری از آلوده کردن آب

با پیشرفت زندگی صنعتی و رشد جمعیت، مصرف آب نیز افزایش یافته است و منابع آب موجود قابل مصرف، رو به کاهش و برخی در معرض آلودگی قرار گرفته است. هر گونه تغییر رنگ و بو و طعم آب به عنوان شاخصی برای منع مصرف منابع آب و چاه‌هایی است که در معرض آلودگی مستقیم و غیر مستقیم قرار دارند (۲۸، ۲۶). امام صادق (ع) می‌فرمایند: از آب‌های راکد جمع شده در بیابان‌ها ننوشید؛ زیرا موجب افزایش صفرا و بزرگی طحال می‌شود (۲۴، ۱۸).

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

علاوه برکیفیت آب، پاک و مباح بودن آن نیز دارای اهمیت است. در آن بهشت نهرهایی از آب صاف، زلال و خالص که بدبو نشده جاری است (محمد/ ۱۵). آب باید پاک باشد تا بتواند پاک کننده باشد و مباح یعنی بهره‌برداری از آن از نظر شرعی نیز جایز (بدون زور یا نیرنگ) باشد (۲۶، ۱۸). در این مورد پیامبر (ص) می‌فرمایند: آب را چیزی نجس نمی‌کند، مگر آن چه که بو، مزه و رنگ آن را تغییر دهد (۲۹، ۱۶). آب باید برای تمام موجودات و انسان‌ها قابل شرب باشد و گیاهان را به خوبی برویاند. بنابراین هر کس سبب تغییر کیفیت آب به نحوی شود که انسان‌ها و حیوانات نتوانند از آن بیاشامند و آبزیان در آن زیست کنند و گیاهان از آن برویند و یا مسموم شوند، گناهکار است. در زمانی که مردم آب چشمه و چاه مصرف می‌کردند، از غسل کردن با آب چاه هنگامی که امکان برداشت آب با ظرف وجود ندارد نهی شده تا مبادا آب آلوده شود و توصیه به تیمم کرده است: همان خدایی که آب را برای غسل کردن معین فرموده، تیمم بر صعید (خاک یا سنگ) را مقرر ساخته است (۲۷، ۲۳).

امام صادق (ع) می‌فرمایند: اگر آب را هفت بار بجوشانید، چنین آبی تب را قطع می‌کند و پاها را قوت می‌بخشد. از کنار دستگیره ظرف و محل شکستگی آب منوشید که آن جا محل گرد آمدن آلودگی شیطان است (۲۴، ۱۸).

ورود فضولات انسانی سبب آلودگی و نجس شدن آب می‌شود. در این مورد پیامبر (ص) به صراحت نهی فرمودند: در کنار چشمه یا نهر آب و زیر درخت میوه از اجابت مزاج پرهیز کنید (۱۶). حضرت علی (ع) می‌فرماینـد: آب روان را با چیزی نجس نکنید. همچنین فرمودند: ادرار کردن در آب ظلم و گناه است (۲۴، ۱۹).

ایرانیان آب،آتش، باد و خاک را مقدس می‌شمردند و از آلوده کردن آن‌ها پرهیز می‌کردند. وظیفه همه پاک نگهداشتن آب، جلوگیری از آلودگی آب مصرفی برای غسل و تطهیر، دوری از لاشه و مردار برای پیش‌گیری از انتقال بیماری از طریق آب بود و اگر آلودگی دیدند باید آن را برطرف سازند. به قول هرودوت ایرانیان به آب روان حرمتی خاص می‌گذارند و هیچ گاه در آب جاری آب دهان نمی‌اندازند و یا قضای حاجت نمی‌کنند و دیگران را از این کار منع می‌کنند. رفتار عمومی پارسیان در انظار عمومی آراسته و شایسته بود. کورش به درباریان دستور داد که در راه یا مقابل دیگران آب دهان نیاندازند و یا بینی پاک نکنند (۳۱، ۲۳، ۸).

دفع فاضلاب

پساب‌های شهری و خانگی دارای میکروارگانیسم‌های بیماری‌زا و قابل انتقال است که در صورت عدم تصفیه و کنترل با نفوذ یا ورود، منابع آب شهری و خاک را نیز آلوده می‌کنند. همچنین آلودگی خاک ممکن است به آلودگی آب منجر شود یا آلاینده‌ها از طریق خاک به آب‌های زیر زمینی نفوذ کنند. همچنین مواد زاید خطرناک و فعالیت‌های صنعتی شهری و بیمارستانی باعث پیامدهایی بر روی سلامت و محیط زیست می‌شوند (۳۲، ۳۰).

روایات و مجموعه‌ای از احادیث در مورد فاصله و چگونگی قرار گرفتن چاه آب آشامیدنی و فاضلاب، تحت همین عنوان ذکر شده است. در زمین‌های تراوش‌ناپذیر و دارای خاک متراکم رسی وشنی، اگر چاه آب بر چاه فاضلاب مسلط باشد حداقل فاصله میان چاه آب و فاضلاب یک زراع (۱۰۴ سانتی‌متر) و اگر هم‌سطح باشند، ۷ زراع و اگر چاه فاضلاب بالاتر از آب باشد، ۱۲ زراع ذکر شده است (۲۴، ۵). امروزه نیز اگر در مناطقی، از چاه آب برای تأمین آب آشامیدنی استفاده شود باید حداقل ۱۵ تا۳۰ متر فاصله افقی از چاه فاضلاب داشته باشد. فاصله عمودی چاه فاضلاب از سطح آب زیرزمینی و همچنین بین لوله‌های آب و فاضلاب حداقل باید ۱/۵ تا ۳ متر باشد (۳۰، ۲۶)

ایـرانیان عـقیده داشتند، زمین و آب (آب جاری و آب برکه و دریاچه) را باید از آلودگی پاک نگهـداشت. از این رو حـفر چاه را ابتکار کردند تا آب آلوده در چاه فرو برود؛ در حالی که حدود ۶۰۰ سال قبل یعنی زمانی که شهر رم به عنوان عروس شهرهای جهان مشهور بود، مردم توالت نداشتند و ناگزیر مدفوع خویش را در ظرفی ریخته و محتویات آن را در کناره‌های خیابان خالی می‌کردند. برخی

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

مردم ادرار خویش را در ظروف ویژه‌ای جمع‌آوری می‌نمودند و با فرو بردن لباس‌های خود به مدت یک هفته در آن، چربی لباس‌هایشان را به اصطلاح می‌شستند. بعضی از ملت‌های اروپا تا قرن هفدهم میلادی چاه نداشتند و فاضلاب را به وسیله ظروف به داخل کوچه و رودخانه می‌ریختند و سبب آلودگی آب می‌شدند (۳۶-۳۳).

اسلام مردم را به رعایت بهداشت فردی و اجتماعی وادار می‌کرد و بر مواردی مانند رعایت طهارت و نجس بودن آب و زمین و جلوگیری از جریان فاضلاب به کوچه‌ها، تجمع زباله و تخریب راه عبور مردم تأکید داشت. امام صادق (ع) فرمودند: هر کسی که فاضلاب یا مانند آن را در مسیر مردم رها کند یا چاهی حفر کند، ضامن خسارات وارد شده به سبب آن خواهد بود (۲۴، ۲۳). وجود کانال‌های فاضلاب و جایگاه‌های تجمع زباله در قصرها، زیارتگاه‌ها و بناهای تاریخی دلیلی است بر این که ایرانیان قدیم به این اصول مهم بهداشتی توجه خاصی داشته‌اند (۳۶، ۳۱).

زباله و مواد زاید شهری

پسماند به مجموعه مواد ناشی از فعالیت‌های انسان و حیوان که بیشتر جامد بوده و به صورت ناخواسته و یا غیر قابل استفاده دور ریخته می‌شوند، اطلاق می‌شود. این در برگیرنده همه منابع، انواع طبقه‌بندی‌ها، ترکیب و خصوصیات مواد زاید است. هر گونه زایدات خانگی، صنعتی، تجاری، بهداشتی، لجن تصفیه خانه‌ها و حوضچه‌های تثبیت خاکستر و بقایای زباله‌سوزها، زایدات حیوانی، مواد قابل اشتعال و رادیواکتیو باید در اسرع وقت به خارج از مناطق مسکونی و محدوده زندگی انسان انتقال یافته و چنان دفع شوند تا خطری برای انسان و محیط ایجاد نکنند. نگهداری زباله در مسکن زمینه‌ساز فعالیت میکروارگانیسم‌ها و تجزیه مواد آلی و تولید بوی نامطبوع می‌شود (۲۶، ۲۳، ۱).

رسول خدا (ص) به عایشه فرمودند که هفت چیز مربوط به بدن انسان را دفن کند: مو، ناخن، دندان، حیض، خون، بچه‌دان، و خون بسته شده هنگام سقط جنین. (۲۹، ۱۱). همچنین فرموده‌اند: پارچه گوشت و دستمال آلوده به طعام و چربی را شب در خانه نگذارید که جایگاه شیطان است. حضرت امیرالمؤمنین (ع) فرموده‌اند: زباله را روز از خانه خارج کنید و شب‌ها در خانه نگذارید (۱۸) و پشت در خانه، خاکروبه نریزید؛ زیرا جایگاه شیطان است (۱۹). چون مردم شیطان را به عنوان‌دشمن خود می‌شناختند و شیطان بهترین توصیف آلودگی، میکروب و مظهر پلیدی بوده است. امام صادق (ع) فرموده‌اند: جلوی خانه، محل سکونت و فعالیت خود را جارو کنید. نظافت منزل باعث جلب روزی می‌شود و پریشانی را برطرف می‌کند (۲۴).

بازیافت مواد از زباله به روش‌های جدید در قرن بیستم مورد توجه قرار گرفت؛ در حالی که کشور ما سابقه درخشانی در بازیافت و استفاده از مواد زاید جامد به صورت کود یا سوخت، کاربرد مواد زاید آلی انسانی یا حیوانی، ساخت برج‌های کبوتر برای‌جمع‌آوری فضولات پرندگان، استفاده مجدد از پسماندهای خانگی از جمله لباس کهنه یا کهنه چینی برای ساخت تخت گیوه، کاربرد پوست میوه‌ها (انار) برای تهیه رنگ دارد، بهره‌برداری از فاضلاب در تولید بیوگاز در حمام شیخ‌بهایی اصفهان یکی دیگر از این موارد در تمدن اسلامی است (۳۵، ۱۱).

بهداشت اماکن عمومی

نظافت و پاکیزه بودن مکان‌های عمومی مانند خیابان‌ها، فضای سبز و مسجد از اهمیت زیادی برخوردار است؛ به طوری که پاکیزه نگاه داشتن مسجد از وظایف بزرگان دین از جمله پیامبران بوده است. قرآن می‌فرماید: و آن گاه که مکان کعبه را برای ابراهیم آماده ساختیم (به او گفتیم) نسبت به من هیچ گونه شرکی روا مدار و خانه مرا برای طواف کنندگان و قیام کنندگان و رکوع کنندگان و سجده کنندگان پاکیزه نما (حج/ ۲۶). پیامبر (ص) فرموده‌اند: کفش‌های خود را هنگام ورود به مسجد بازبینی نمایید تا آلودگی را همراه با خود به مسجد نیاورید. امام رضا (ع) می‌فرمایند: مردم شاغل در نخلستان و مزارع وقتی روز جمعه در مسجد حاضر می‌شدند، بوی بدن‌هایشان سایرین را آزار می‌داد. بنابراین پیامبر (ص) به غسل جمعه فرمان داد (۲۹، ۱۸، ۱۶).

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

امام صادق (ع) فـرموده‌اند: برای خوشبو کردن مساجد از بخورهایی مانند مشک، قسط، مر و کندر استفاده کنید (۲۴). از ویژگی‌های مهم عطرهای طبیعی مانند گلاب این است که از گل یا مواد طبیعی به دست می‌آید، بدون این که باعث آلودگی یا تخریب محیط زیست شود؛ در حالی که عطرهای مصنوعی علاوه بر این که ترکیبات سازنده آن برای فرد زیان‌آور است به محیط زیست و به ویـژه لایه ازن نیز آسیب می‌رساند. همچنـین کارخانه‌های تولید کننده آن نیز باعث آلودگی محیط زیست می‌شوند (۱۳، ۲).

ساختن گرمابه و حمام عمومی و نظارت بر پاکیزگی آن از مهم‌ترین کارهای مسلمانان در سرزمین‌های تصرف شده بود. به عنوان نمونه حدود هزار حمام و غسال‌خانه (برای شستشوی مردگان) در قرطبه و بغداد ساخته شد؛ در حالی که قبل از آن در اروپا وجود نداشت و کاری زشت و گناه تلقی می‌شد (۳۹-۳۷).

دستورات اسلام به پاکیزه‌سازی و نهی از آلوده کردن معابر شهری و همچنین رعایت پاکی و نجس بودن، مردم را وادار به رعایت بهداشت فردی و اجتماعی می‌کرد. پاک‌سازی معابر علاوه بر رعایت بهداشت محیط باعث رفع موانع و بهسازی و تسهیل تردد در خیابان‌ها و کوچه‌های شهری و روستایی می‌شود (۴۰، ۱۱). پیامبر (ص) می‌فرمایند: آن چه به مسلمانان آزار می‌رساند را از سر راهشان بردار. هر کس سنگی را از راه مسلمانان بردارد، برایش پاداش کار نیکی نوشته می‌شود. شاخه درختی در راه مردم بود که رهگذران را آزار می‌داد، مردی آن را برداشت و بهشتی شد. مردی که شاخه تیغی را از راه بردارد خداوند گناهان تازه و گذشته او را بیامرزد (۱۶). هر کس چیز آزار دهنده‌ای را از مسیر عبور مردم بردارد، خداوند پاداش قرائـت چهارصد آیه را که برای هر آیه ده حسنه است، در نامه اعمال او می‌نویسد (۱۸).

رسول خدا (ص) در مورد رعایت بهداشت سایر مکان‌های عمومی مانند فضای سبز کنار نهرها و زیر درختان و محل استراحت موقت می‌فرمایند: در کنار نهرها، راه و مسیرهای عبور مردم و زیر درختان قضای حاجت و ادرار نکنید (۲۴).

آرامستان نیز مکانی عمومی است که باید از آلوده کردن آن پرهیز شود. امام باقر (ع) می‌فرمایـند: هر که بر روی قبر ادرار یا مدفوع بکند یا ایستاده ادرار کند یا در خانه تنها بخوابد یا با دست‌آلوده به طعام بخوابد، شیطان بر او مسلط می‌شود (۱۹). دستشویی را در درب ورودی و بیرون از مسجد و در خانه‌ها در محلی پوشیده و دور از دید قرار دهید (۱۸). امام باقر (ع) فرمودند: حداقل عرض کوچه‌های عمومی باید ۷ ذراع (حدود ۳/۵ متر) باشد. به هنگام ظهور، عرض معابر اصلی توسعه داده می‌شود که حداقل آن‌ها ۳۰ متر خواهد شد (۲۴، ۱۸).

رسول خدا (ص) می‌فرمایند: هر کسی که فاضلاب یا مانند آن را در مسیر مردم رها کند یا چاهی حفر کند، ضامن خسارات وارد شده به سبب آن خواهد بود (۲۴). تا اواخر قرن دوازدهم میلادی، شهرهای اروپا و خیابان‌ها خاکی بود. مردم زباله و مدفوع خود و حیوانات خویش را در کنار خیابان و معابر عمومی تخلیه می‌کردند. پادشاه آن زمان فرانسه در پاریس برای مشاهده خیابان مشرف به قصر کنار پنجره بیرونی آمد، اما در اثر بوی تعفن ناشی از مدفوع و فضولات شهری بیهوش شد. فیلیپ دوم در حال عبور از خیابانی بود که ناگهان خوکی از بین زباله‌ها جلوی اسب او پرید و باعث رم کردن اسب و مرگ وی گردید؛ در حالی که سال ۱۱۸۴ میلادی (۵۶۳ هجری شمسی) به دستور او خیابان لور پاریس سنگفرش شده بود (۳۹، ۳۷).

بحث

اسلام بر اهمیت فراهم آوردن فضای پاک و سالم برای زندگی و فعالیت انسان و مراقبت از پاکیزگی محیط شامل تمام جنبه‌های زندگی شهری تأکید دارد. رعایت بهداشت وظیفه‌ای دینی است و خداوند به پاکی و پرهیز از هر گونه آلودگی فرمان داده و پاداش آن را می‌دهد. آموزه‌های دینی، قوانین طبیعی و اصول بهداشتی و اجتماعی آن عواملی هستند که به عنوان یک دین متمدن در شکل‌دهی و برنامه‌ریزی شهری و افزایش فضای سبز مطابق با حفاظت محیط زیست و ارتقای بهداشت نقش مؤثری را ایفا می‌کند.

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

References

1. Yousefi-Rizi HA. Environmental Health in the Islamic and Iranian culture. Proceedings of the 9th National Congress on Environmental Health. 2007. [In Persian].
2. Yousefi HA, Shirani M. Integrated management systems of health, safety and environment and sustainable development. Proceedings of the 5th National Conference and Exhibitions on Environmental Engineering. Tehran, Iran 2011. [In Persian].
3. Boonekamp GMM, Colomer C, Toma's A, Nunez A. Healthy Cities Evaluation: The Coordinators Perspective. Health Promot Int 1994; 14(2): 103-10.
4. Harpham T, Burton S, Blue I. Healthy city projects in developing countries: the first evaluation. In Health Promotion International 2001; 16(2): 111-25.
5. Yousefi HA. Integrated management systems in health, safety and environment. Tehran, Iran: Fanavaran; 2010. [In Persian]
6. World Health Organization Eastern Mediterranean Office. Health Education through religion series. Geneva, Sewtzerland: WHO-EMR; 2000.
7. Yousefi HA. Health and safety management of town parks. Isfahan, Iran: Isfahan University of Medical Sciences; 2012. [In Persian].
8. Ghrishman R. Iran from origin to Islam, Trans. Moin M. Tehran, Iran: Neghah; 2011. [In Persian].
9. Velayati AA. Islamic culture and civilization. Tehran, Iran: Maaref; 2005. [In Persian].
10. Panosi E. Scientific and cultural view of Iran from hakhamaneshi to end of Safavieh. Tehran, Iran: Balkh; 2003. [In Persian].
11. Yousefi HA. Development characteristics with emphasis on public health and environmental protection. Proceedings of the first conference of development and civilization. University of Isfahan, Isfahan, Iran. 2009. [In Persian].
12. Motahari M. Browse prophetic biography. Qom: Sadra; 2011. [In Persian].
13. Yousefi HA, Shirani M. The Environmental Health Indices in the Holy Prophet (PBUH) Teachings. Journal of Rafsenjan University of Medical Sciences 2007; 6(4): 95-100. [In Persian].
14. Yousefi Rizi HA, Hassanzadeh A. Noise exposure as a risk factor of cardiovascular diseases in workers. J Health Syst Res 2010; 6(1): 23-9. [In Persian]
15. Tabatabai MH. Interpretations of the Quran Almizan. Translator by Mousavi Hamadani MB, Hojjati Kermani MJ, Keramati Qomi MA. Qom, Iran: Scientific Association of Professor Tabatabai; 2007. [In Persian].
16. Nahjoalfasaheh. Collection aphorisms Prophet (PBUH). Translated by Payandeh A. Isfahan, Iran: Khatamolanbia; 2007. [In Persian]
17. Seyed Sharif Raazi. Nahjoalblagheh. Translated by Dashti. 3rd ed. Qom, Iran: Al-Hadi; 2000.
18. Majlesi MB. Beharoalanvar (Aljameh Ledorar Alathar Alaymeh (PBUH) News). Qom, Iran: Vafa; 1997. [In Persian].
19. Kulayni A. Osoleqafi (enough is Shia hadith books, secret and precious collection of names and Shrines). Translated by Ghffari AA. Qom, Iran: Darolkotobeslami; 1996.
20. Schimmel A. And Muhammad Is His Messenger: The Veneration of the Prophet in Islamic Piety. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press; 1985.
21. Armstrong A. Muhammad: A Biography of the Prophet. Phoenix, NY: Phoenix Press; 2001.
22. Yousefi HA, Shirani M. Health, safety and environmental management and Islamic culture. Proceedings of the 2nd national congress of Occupational health and safety management system. Amir kabir University, Tehran, Iran 2010. [In Persian].
23. Yousefi H A, Personal and environmental hygiene in Islamic and Iranian culture. In: Quran and contemporary science: The Quran and medicine. Editor, Abasnejad H, Maghrebi F. Tehan, Iran: Quranic research foundation; 2010. [In Persian].
24. Huor Ameli SH. WasailoalShiatelatahsilemasaelolshariea (Shia Encyclopedia Book). Qom, Iran: Ahlolbeit; 1993.
25. Yousefi HA. Health and safety of urban green space. Isfahan, Iran: Isfahan University of medical sciences; 2012. [In Persian].
26. Nemerow NL, Agardy FJ, Salvato JA. Environmental Engineering: Water, Wastewater, Soil and Groundwater Treatment and Remediation. 6th ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc; 2009.
27. Saduq MA (Ibn Babvayh Qomi). Manlayhzaorohoalfaqyh, Trans. Ghaffari AA. Qom, Iran: Almodarsyn Alhozeh Aellmyeh Publication; 1981.

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

28. Von Schirnding, Y. Addressing Health and Environment Concerns in Sustainable Development, with Special Reference to Participatory Planning Initiatives such as Healthy Cities. Ecosystem Health 1998; 3(4): 220-8
29. Tabatabai MH. Holy Prophet Traditions (Sonnoalnabie). Trans. Ostadvaly H. Tehran, Iram: Payam Azady Publication; 2000. [In Persian].
30. Salvato JA, Nemerow NL, Agardy FJ. Environmental Engineering. 5th ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc; 2003.
31. Pirnia H. Ancient Persia. Tehran, Iran: Negah; 2007. [In Persian].
32. Yousefi Rizi HA. The environmental pollution of dental laboratories. Proceedings of the 5th National Conference & Exhibition on Environmental Engineering. 2011. [In Persian].
33. Durant W. History of Civilization: Age of Faith. Translated by Taheri A, Saremi A, Payandeh A. Tehran, Iran: Islamic Education; 2007.
34. Lloyd Elgood C. Iran medical history and the Eastern Caliphate land. Translated by Forghani B. Tehran, Iran: Amirkabir; 2008.
35. Badie AM. Greeks and barbarians, other side of history. Translated by Saghebfar M, Sanavi G. Tehran, Iran: Toos; 2006. [In Persian].
36. Spuler B. History of Iran in the first Islamic Century. Trans. Mirahmadi M, Flatvry J. Tehran, Iran: Scientific and Cultural Studies Institute of Humanities; 1998.
37. Nehru J. Look at world history. Trans. Tafazzoli M. Tehran, Iran: Amirkabir; 2009.
38. Paige JC, Soullière LE. Out of the vapors: a social and architectural history of Bathhouse Row: Hot Springs National Park, Arkansas. Washington, DC: U.S. Dept. of the Interior, National Park Service; 1988.
39. Vitalis O, Guizot FM, Delisle L. The ecclesiastical history of England and Normandy. London, UK: H.G. Bohn; 1853.
40. Levin JS. How religion influences morbidity and health: reflections on natural history, salutogenesis and host resistance. Soc Sci Med 1996; 43(5): 849-64.

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]

A Survey of the Hygiene and Environmental Characteristics of a Healthy City in the Religious Teachings

***Hossein Ali Yousefi Rizi*[1], *Mehry Shirani*[2]**

Abstract

Cities are the sign of social culture, the important user of natural resources, and producer of the most waste and pollutions, which can affect the people, environment, and also cities. A healthy city is one that is continually creating and improving physical, social, environmental circumstances. A healthy city is also costantly expanding its community resources, which enable people to support each other in performing all functions of life and developing to their maximum potential. The purpose of this study was to investigate the health and environmental characteristics of a healthy city in the religious teachings. This is a discriptive study. Data were collected from the, verses and interpretations of the Holy Quran, the hadith books, and software's related to the religious teachings. Allah invites to the abode of peace and guides those who follow the right path.They shall have the abode of peace with their Lord; a good land and a forgiving Lord. Allah is pure and he likes purity and cleanliness. Therefore, be pure and clean, because he who is not pure can never enter paradise. God does not like corruption. The best place for habitation is where there is clean air, drinking water, and farming land. We place for the people of Saba the gardens on the right and the left of their abode as a sign; eat of the sustenance of your lord and give thanks to him. It calls you toward environmental sanitation: sweep your courtyard, and clean the streets in front of your houses and shops. You are prohibited from emptying waste water into the street, in the river, or under a fruit tree. Removeing a harmful thing from the way of people is also charity. Islam's concern and care for environmental cleanliness includes all aspects of the urban environment. Good hygiene and abstaining from polluting are religious duty and are rewarded by God. Islam’s teachings, natural laws, health principals, and social principals are factors, which play decisive roles in the forming of the city, and promoting health in the city.

Keywords: Healthy City, Environmental Health, Religious Teachings, Evironment

1- Lecturer, Department of Occupational Health, School of Public Health, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran (Corresponding Author) Email: yousefi@hlth.mui.ac.ir
2- Lecturer, Department of Islamic Education, Isfahan Comprehensive University of Application Sciences, Isfahan, Iran

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-13]